

«Κρητικός» του Διονυσίου Σολωμού (1798-1857)

ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ που δέχτηκε ο Σολωμός:

1. Ιταλικός κλασικισμός
2. Ευρωπαϊκός ρομαντισμός και γερμανικός ιδεαλισμός
3. Δημοτικά τραγούδια
4. Κρητική Λογοτεχνία («Ερωτόκριτος» του Βιντσέντζου Κορνάρου)
5. Χριστιανική φιλολογία (Ευαγγελικά και πατερικά κείμενα)
6. Αρχαία ελληνική λογοτεχνία και γραμματεία («Οδύσσεια» του Ομήρου και θεωρία των ιδεών του Πλάτωνα)
7. Διαφωτισμός (φιλελεύθερες ιδέες του ποιητή)
8. Επτανησιακή σχολή (Θέματα: φύση, πατρίδα, γυναίκα, θρησκεία και Γλώσσα: δημοτική γλώσσα)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ του ρομαντισμού

1. φανταστικό στοιχείο (κυριαρχία φαντασίας)
2. συναίσθημα
3. μυστηριακό και οραματικό στοιχείο
4. φύση
5. υποβλητική σκηνογραφία
6. ηρωισμός και αγώνας για την ελευθερία
7. εξιδανικευμένος έρωτας
8. αποσπασματικότητα

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (σχολικό εγχειρίδιο, σελ. 281-3): Γενικό χαρακτηριστικό της ποίησης του Σολωμού που αποδίδεται: α) στην ασθένεια του ποιητή (Πολυλάς), β) στο πάθος του ποιητή για τελειότητα (Φτέρης), γ) σε συνθετική αδυναμία του ποιητή (Παλαμάς), δ) στην επίδραση του ευρωπαϊκού ρομαντισμού του 19^{ου} αι. και κυρίως του γερμανικού ρομαντισμού (Βελουδής).

Από τους παραπάνω λόγους προκρίνεται περισσότερο ο τελευταίος.

Ο «Κρητικός» είναι ένα έργο με αρχή, μέση και τέλος. Το κεντρικό θέμα παρουσιάζει συνοχή και ολοκληρώνεται στα όρια του ποιήματος. Οι πρώτοι στίχοι είναι τυπικοί στίχοι αρχής και ο τελευταίος δίνει το τέλος της αφήγησης. Από την άλλη το ποίημα αρχίζει με το απόμακρο ακρογιάλι και τελειώνει με την άφιξη του ήρωα στο γιαλό (σχήμα κύκλου). Επιπλέον το κεντρικό θέμα του ποιήματος παρουσιάζει απόλυτη συνοχή, ενώ το θέμα και η λυρικότητα του ποιήματος ολοκληρώνονται. Επομένως δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόσπασμα. Η αρίθμηση 18-22 είναι συμβατική και δηλώνει ότι ο Σολωμός σκόπευε να προσθέσει κι άλλες ενότητες πριν τη 18. Όπως διαφαίνεται από τα Αυτόγραφα του ο ποιητής σχεδίαζε να συνθέσει ένα μεγάλο έργο (1000 στίχοι), το οποίο θα αποτελούσαν από 8 ποιήματα, 4 λυρικά και 4 σατιρικά. Ένα από τα λυρικά ήταν ο «Κρητικός» (Η φαρμακωμένη στον Άδη, Ο Φυλακισμένος, Όραμα του Λάμπρου). Και στα τέσσερα το ζευγάρι αντιμετωπίζει μια δοκιμασία. Το ένα μέλος του ζευγαριού αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου ενεργή δράση, ενώ η ιστορία διαδραματίζεται κυρίως στο φυσικό τοπίο. Τέλος, η σημαντικότερη σκηνή διαδραματίζεται σε ατμόσφαιρα έκστασης.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΙΔΟΣ (σχ. εγγ. σελ. 287)

Το ποίημα είναι αφηγηματικό, λυρικό και δραματικό.

1. Αφηγηματικό: υπάρχει ένας επινοημένος αφηγητής που μένει ζωντανός ως το τέλος για να αφηγηθεί την ιστορία του. Είναι ο κεντρικός ήρωας κι αφηγείται ένα βίωμα που του σημάδεψε τη ζωή. Ο αφηγητής είναι ομοδιηγητικός και αφηγείται σε α' πρόσωπο τα γεγονότα που έλαβαν χώρα όταν ναυάγησε. Η αρχή της αφήγησης γίνεται *in medias res*. Επιπλέον στον «Κρητικό» αναγνωρίζουμε ένα βασικό χαρακτηριστικό του αφηγηματικού είδους στο επίπεδο της «αφηγημένης ιστορίας» που είναι το μοτίβο της «δοκιμασίας». Η δοκιμασία του ήρωα (βλέπε παρακάτω) αποτελεί διαρθρωτικό άξονα της δράσης.
2. Λυρικό: ο αφηγητής εξωτερικεύει τον εσωτερικό του κόσμο, τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Χαρακτηριστικό είναι ο πλούτος των εκφραστικών μέσων που προσδίδουν στο λόγο ποιητικότητα και ιδεαλισμό. Τέλος λυρισμό προσδίδει και η μουσικότητα του στίχου που επιτυγχάνεται με την ομοιοκαταληξία που χαρίζει στο ποίημα μελωδικότητα και ρυθμό.
3. Δραματικό: το ποίημα έχει τη μορφή δραματικού μονολόγου μέσα στον οποίο ενσωματώνεται και διάλογος (π.χ. με τις ψυχές των νεκρών). Ο αφηγητής χρησιμοποιεί το α' ενικό πρόσωπο, ενώ σε κάποια σημεία απευθύνεται σε ένα υποθετικό ακροατήριο (αποστροφές σε β' πρόσωπο). Επίσης η ύπαρξη προσώπων (ήρωας -κορασιά), οι ενδείξεις για την προσωπικότητα του αφηγητή ως δρώντος προσώπου και η σκηνοθετική διάσταση του χώρου αποτελούν στοιχεία για να χαρακτηριστεί το ποίημα ως δραματικό, καθώς απουσιάζει η δράση.

ΧΡΟΝΟΣ (σχ. εγγ., σελ. 287)

Μέσα από την αφήγηση του κεντρικού επεισοδίου, ο ποιητής φροντίζει έντεχνα, με αναδρομές στο παρελθόν (αναλήψεις) και ανοίγματα στο μέλλον (προλήψεις) να παρουσιάσει ταυτόχρονα όλη την ιστορία του ήρωα, πριν και μετά το ναυάγιο. Ο μύθος λοιπόν αναπτύσσεται σε τέσσερα χρονικά επίπεδα:

1. Ο χρόνος του ναυαγίου και της υπερφυσικής εμπειρίας του Κρητικού: απ. 1 (18), απ.3/ στ. 1-14, απ.4/ στ. 1-12, 17-28, 37-38, απ.5/ στ. 1-4, 21-24, 43-58.
2. Προηγούμενη ζωή του Κρητικού στην Κρήτη (αναδρομική αφήγηση): απ.2/στ.2-3, απ.4/στ.14-16, απ.5/ στ. 5-6, 15-20, 25-42.
3. Η ζωή του Κρητικού ως πρόσφυγα-ζητιάνου μετά το ναυάγιο και το χαμό της κόρης (πρόδρομες αφηγήσεις): απ. 2/στ.4, απ.5/ στ.7-14.
4. Οραματισμός της έσχατης Κρίσης. Υπερβατικό και μεταφυσικό μέλλον. Ο χρόνος γίνεται άχρονος και ο χώρος καθαγιάζεται (πρόδρομη αφήγηση): απ.2/στ. 5-18.

Ο Δ. Μαρωνίτης διακρίνει το αφηγηματικό υλικό του «Κρητικού» σε «**4 ΕΠΟΧΕΣ**»:

Η πρώτη εποχή περιλαμβάνει τα «ευθύγραμμα επεισόδια»: ναυάγιο, νηνεμία, Φεγγαροντυμένη, ήχο, θάνατο κόρης.

Η δεύτερη τις «παλίνδρομες» (βρεφική, εφηβική ηλικία, μάχες, εκπατρισμός) και τις «πρόδρομες μνήμες» (τα μετά το ναυάγιο και το θάνατο της κόρης).

Η τρίτη το μοτίβο της έσχατης κρίσης.

Η τέταρτη το «ρημαγμένο παρόν» του αφηγητή.

Το μοτίβο της δοκιμασίας (σχ. ενχ.,σελ. 287)

Το κεντρικό θέμα πλέκεται γύρω από την τριπλή δοκιμασία του Κρητικού:

1. τη φυσική (μέσα στη θάλασσα ως ναυαγός προσπαθώντας να σώσει την αρραβωνιαστικιά του)
2. την ηρωική (αγώνες εναντίον των Τούρκων)
3. ηθική/ μεταφυσική (Έσχατη Κρίση)

1. Από την αρχή του ποιήματος τίθεται το θέμα της δοκιμασίας του Κρητικού μέσα στη φύση, καθώς παλεύει με τα κύματα, για να σωθεί ο ίδιος και η αγαπημένη του. Ξαφνικά η θάλασσα ηρεμεί κι εμφανίζεται ως συμπαραστάτης του ήρωα η φεγγαροντυμένη (πλαστικό σύμβολο). Ο ήρωας προσηλώνεται στη μυστηριώδη μορφή και αμελεί την αγαπημένη. Η θεϊκή μορφή συμβάλλει στη διάσωση του ήρωα με το δάκρυ που θα αφήσει στο χέρι του, το οποίο τον μεταμορφώνει. Δεν κατορθώνει όμως να σώσει την αγαπημένη του. Έτσι η φεγγαροντυμένη αποτελεί παραπλανητικό περισπασμό. Το ίδιο και ο ήχος (μουσικό σύμβολο) που κυριαρχεί το φυσικό τοπίο και σαγηνεύει τον αφηγητή.

2. Οι αγώνες που έδωσε ο Κρητικός για την ελευθερία της πατρίδας του συνιστούν την ηρωική δοκιμασία. Σε διάφορα σημεία του έργου μέσω των αναδρομικών αφηγήσεων: 2 (19): στ. 2-3, 5 (22): στ. 6, 17-20 και 36-42 διαφαίνεται το πολεμικό ήθος του αφηγητή και η φιλοπατρία του. Οι αγώνες αυτοί σε κάποιες περιπτώσεις είχαν νικητήρια έκβαση, αλλά τελικά οι συνέπειες για τον Κρητικό ήταν αρνητικές: απώλεια της οικογένειας και των συντρόφων του, εκπατρισμός, προσφυγιά.

3. Στο 2(19) κυριαρχεί σε μια πρόδρομη αφήγηση ο οραματισμός του Κρητικού αναφορικά με την έσχατη Κρίση. Αυτή αποτελεί την τελευταία και σημαντικότερη δοκιμασία του ήρωα, κατά την οποία ο ίδιος θα κριθεί μαζί με την αγαπημένη του.

Η ΘΕΜΑΤΙΚΗ του «Κρητικού» (τα θέματα της Επτανησιακής σχολής)

Ο Σολωμός με έντεχνο τρόπο συμπυκνώνει σ' αυτό το ποίημα την αγάπη για την πατρίδα, τη χριστιανική πίστη, τη φύση και τον έρωτα για μια γυναίκα. Άλλωστε τα θέματα της Επτανησιακής σχολής συνοψίζονται στη λατρεία για την πατρίδα, τη θρησκεία, τη γυναίκα και τη φύση.

Στη συγκεκριμένη ποιητική σύνθεση τα θέματα αυτά αναδεικνύονται ως εξής:

α) πατρίδα: Ήδη από τον τίτλο «Κρητικός» αντιλαμβανόμαστε την αναφορά του ποιητή στα πραγματικά γεγονότα της Κρητικής επανάστασης (1823-1824). Ο ήρωας του ποιήματος είναι ένας Κρητικός πρόσφυγας που βρίσκεται μακριά από την

πατρίδα του και αναπολεί μνήμες του παρελθόντος. Στο στίχο μάλιστα 40 συναντάμε τον πιο πατριωτικό και εθνικό στίχο της σύγχρονης νεοελληνικής ποίησης: «Κι εφώναζα: «ω θεϊκιά κι όλη αίματα πατρίδα».

Η πατρίδα θεωρείται αξία και ύψιστο ιδανικό για το οποίο κανείς αξίζει να αγωνιστεί και να πεθάνει.

β) Η θρησκεία: Το μεγαλύτερο μέρος του αποσπάσματος 2 (19) είναι αφιερωμένο στη Δευτέρα Παρουσία και στη μεταθανάτια τελική κρίση. Εδώ ο ποιητής με την αναφορά στο θάνατο των αγαπημένων προσώπων και στον πόνο που έχει αυτός προκαλέσει, προετοιμάζει τη συνάντηση με την αγαπημένη του. Η επίκληση στη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας μας μεταφέρει στη στιγμή της έσχατης κρίσης, όπου το σκηνικό («θύρα της Παράδεισος», «Κοιλιάδα») στήνεται σύμφωνα με τα όσα η χριστιανική πίστη διδάσκει. Σαφείς γίνονται οι επιρροές από το Ευαγγέλιο, αλλά και την Αποκάλυψη του Ιωάννη.

Η θεϊκή μορφή της Φεγγαροντυμένης θυμίζει έντονα το Χριστό ιδιαίτερα με το στίχο: «Κι από το πέλαο, που πατεί χωρίς να το σουφρώνει».

Τέλος, χριστιανικό μοτίβο μπορεί να θεωρηθεί η αδιάκοπη δοκιμασία του Κρητικού, ώσπου να φτάσει στην ηθική τελείωση και στην πραγματική αυτογνωσία.

γ) Η γυναίκα: Στο θεματικό άξονα του έργου συναντάμε τον έρωτα του ήρωα προς την αγαπημένη του και την αγωνιώδη προσπάθειά του να τη γλιτώσει από το θάνατο. Η προσπάθεια αυτή δεν είναι επιτυχής, ο έρωτας όμως επιβιώνει και ολοκληρώνεται στην άλλη ζωή. Ο ήρωας προσμένει πως θα συναντήσει την αγαπημένη την ώρα της έσχατης κρίσης και ο έρωτάς τους θα γίνει έτσι αιώνιος. Μ' αυτό τον τρόπο ο έρωτας ανάγεται σε αιώνια αξία.

Ταυτόχρονα στην περιγραφή της Φεγγαροντυμένης αισθητή γίνεται η παρουσία του έρωτα. Ο κρητικός μαγνητίζεται από το βλέμμα της και κυριεύεται από τη μορφή της. Ιδιαίτερα στο 4 (21): στ.14-16 καταδεικνύεται το γυναικείο αρχέτυπο ή βίωμα της πρώτης παιδικότητας που έμεινε χαραγμένο στη μνήμη και που συνδυάζει την αγαπημένη, τη θεά του έρωτα, την Παναγία και τη μητέρα.

δ) Η φύση (σχ. εγχ. σελ.291)

Το ποίημα κυριαρχείται από τη φύση και τον κόσμο του σύμπαντος (επιρροή από το γερμανικό ρομαντισμό). Οι εικόνες που χρησιμοποιεί ο ποιητής από το φυσικό χώρο είναι διάχυτες στο ποίημα, αφού μάλιστα η εικονοπλασία αποτελεί βασικό μέσο της ποιητικής του έκφρασης.

Η φύση παρουσιάζεται αντιθετικά: από τη μια είναι άγρια, βάρβαρη κι από την άλλη όμορφη και γαλήνια. Από τη μια αποτελεί πεδίο που δρουν φυσικές δυνάμεις που στοχεύουν στην εξάντληση των σωματικών και ηθικών αντοχών του ήρωα και από την άλλη υπάρχουν υπερφυσικές δυνάμεις που εμφανίζονται ήσυχα και γαλήνια, όταν η φύση δημιουργεί τις κατάλληλες ευνοϊκές συνθήκες για να αποπερατώσει με επιτυχία την προσπάθειά του. Με άλλα λόγια η φύση παρουσιάζεται ως αρνητική, δηλ. άλογη βία και ως θετική ως αρχέτυπο του κάλλους και του αγαθού.

Η φύση ως «αντίμαχη δύναμη» πολεμά τον άνθρωπο με δύο τρόπους:

α) παραλύει την αντίσταση ή την προσπάθειά του ενάντια σε φυσικά εμπόδια κυριεύοντας την ύπαρξή του με τη μαγευτική ακτινοβολία των αξιών των οποίων είναι φορέας

β) την ηθική θέληση του ανθρώπου που παλεύει έναν αγώνα χαμένο έρχεται να διαβρώσει το ακαταμάχητο κάλεσμα για ζωή και επίγεια ευδαιμονία που ακτινοβολεί η φύση.

Η εξιδανικευμένη φύση μαγεύει τον ήρωα με τη Φεγγαροντυμένη και με τον ήχο που ακούγεται -δύο εικόνες εξαισίες (οπτική και ακουστική)-, οι οποίες όμως δημιουργούν μια στάση αδράνειας και απάθειας με αποτέλεσμα να τον ωθούν να εγκαταλείψει τον επιδιωκόμενο στόχο του: τη διάσωση της κοπέλας. Τελικά ο Κρητικός κατορθώνει μέσα από την πάλη του με τη φύση να οδηγηθεί στην ηθική ολοκλήρωση.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Η Φεγγαροντυμένη

Είναι ένα αιθέριο σώμα με γυναικείες ιδιότητες για την υλοποίηση του οποίου συνεργάζονται το φως (πάνω κόσμος) και το υγρό στοιχείο (κάτω κόσμος), που είναι καθοριστικός παράγοντας για τη δημιουργία της ζωής. Συνασπίζει τις τρεις υποστάσεις του φυσικού: την εξωτερική φύση, τον ηθικοπνευματικό χαρακτήρα του ανθρώπου και το Θεό.

Συμβολίζει την ομορφιά της ζωής και της φύσης και συγκεκριμένα αποκτά τις εξής διαστάσεις:

1. μεταφυσική διάσταση, ως νεράιδα (η πρασινομαλλούσα νεράιδα των ελληνικών παραδόσεων), σύμβολο της ιδανικής ομορφιάς, της Ζωής και της Φύσης, εξιδανικευμένη μορφή της ανθρώπινης ζωής, η ουράνια μορφή της θεάς Αφροδίτης, η Παναγία, η θρησκεία, μια φυσική θεότητα, η Ελευθερία, η Ελλάδα, το πνεύμα της γης, φαινόμενο της υπερβατικής σωματικότητας που αισθάνεται ο ποιητής, όταν βιώνει τη φύση, ψυχή της κορασιάς στον Κρητικό. Το τελευταίο ισχυροποιείται από το γεγονός πως, αν προσέξουμε τα τελευταία δίστιχα της πρώτης και δεύτερης ενότητας, θα παρατηρήσουμε ότι ομοιοκαταληκτούν:
βγαίνει/φεγγαροντυμένη/αρραβωνιασμένη/πεθαμένη
2. παραπέμπει στον κόσμο των ιδεών, ως αναπαράσταση της θρησκείας, αναφορά στις πλατωνικές ιδέες της ομορφιάς-καλοσύνης-δικαιοσύνης, ενσάρκωση της ουράνιας αγάπης.
3. αποτελεί ως μορφή διακειμενικό στοιχείο, καθώς αποτελεί κοινό τόπο του ιταλικού κλασικισμού και συναντάται ως πνεύμα, ιδέα ταύτισης θεού-φύσης στον ευρωπαϊκό ρομαντισμό.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: για τις ερμηνευτικές απόψεις σχετικά με τη Φεγγαροντυμένη μελέτησε στο σχολικό εγχειρίδιο τις σελ. 289-290 και για τη διακειμενικότητα της μορφής τη σελ. 292.

Ο Κρητικός και η αρραβωνιαστικιά

Το ερωτικό ζευγάρι του «Κρητικού» είναι ανώνυμο. Ο ποιητής ονομάζει τον ήρωα Κρητικό και την αγαπημένη του «αρραβωνιασμένη» ή «κόρη». Η αγαπημένη του Κρητικού είναι συνεχώς αφανής εκτός από τη 2^ο απόσπασμα στο οποίο είναι το κεντρικό πρόσωπο. Σε όλο το ποίημα βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από τον αγαπημένο της, αφού η ζωή της εξαρτάται άμεσα από τη σωματική και ψυχική αντοχή του αγαπημένου της. Τον κεντρικό ρόλο στο ποίημα κατέχει ο Κρητικός όντας ο βασικός ήρωας-πρωταγωνιστής. Ακολουθώντας την πορεία του ποιήματος παρατηρούμε έναν άντρα που από πολεμιστής γίνεται ζητιάνος. Τα λόγια του Κρητικού χαρακτηρίζονται από μια παράδοση ηρεμίας. Κατά άλλους, ο ήρωας καταλήγει να είναι ο ίδιος ο ποιητής.

Η ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Το ποίημα αποτελείται συνολικά από 134 στίχους, από τους οποίους οι 28 αναφέρονται στο κεντρικό επεισόδιο, οι 28 σε συμβάντα έξω από το κεντρικό επεισόδιο, 46 στην οπτασία της φεγγαροντυμένης και 32 στον μαγικό ήχο.

Το χειρόγραφο ήταν ατιτλοφόρητο, ενώ τον τίτλο έδωσε ο Πολυλάς.

Το ποίημα έχει τη μορφή δραματικού μονολόγου του κεντρικού προσώπου, το οποίο αφηγείται με δραματικό τρόπο την τελευταία και καίρια δοκιμασία της ζωής του. Κεντρικός άξονας της αφήγησης είναι η δοκιμασία: οι πολεμικοί αγώνες, η απώλεια των συντρόφων, ο εκπατρισμός, το ξεκλήρισμα της οικογένειας, το ναυάγιο, ο θάνατος της αρραβωνιαστικιάς.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η δημοτική εμπλουτισμένη με λαϊκά και ιδιωματικά στοιχεία (π.χ. τύποι της επτανησιακής και κρητικής διαλέκτου) σε συνδυασμό με καταλήξεις ή λέξεις της καθαρεύουσας, σε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί «ένα είδος μεικτό, αλλά νόμιμο» που θα χρησιμοποιεί όλο τον πλούτο της ελληνικής γλώσσας. Παρά την παρουσία άφθονων επιθέτων και ουσιαστικών, κυριαρχούν τα ρήματα που κάνουν το λόγο ρωμαλέο. Καμιά λέξη δεν είναι επιτηδευμένη, αντίθετα οι λέξεις είναι απλές και γνωστές. Είναι γλώσσα ζωντανή, φυσική και αληθινή με σπάνια εικονοπλαστική δύναμη χωρίς ναρκισσισμούς και με αξιοπρόσεκτη λιτότητα.

Στοιχεία αρχαιοπρεπή: ποιήσει, φρενίτης.....

Επτανησιακό και κρητικό ιδίωμα: ανεί τσ' αγκάλες, πέλαο, ζαλεύουν, αγρίκαα.....

Ο Σολωμός υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της δημοτικής γλώσσας, την οποία θεωρούσε ως αξία ισοδύναμη με αυτήν της ελευθερίας και της πατρίδας. Στον «Κρητικό» ο ποιητής αναδεικνύει την εκφραστική και ποιητική δύναμη της δημοτικής γλώσσας.

Η ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ (σχολ. εγχ. σελ. 293)

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο, με ομοιοκατάληκτα δίστιχα (ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή). Αυτό δείχνει την επιρροή από το δημοτικό τραγούδι, ενώ ο συγκεκριμένος τύπος ομοιοκαταληξίας παραπέμπει στην κρητική ποίηση (π.χ. «Ερωτόκριτος», «η θυσία του Αβράμ»). Κάθε στίχος έχει ολοκληρωμένο και αυτοτελές νόημα και δεν υπάρχουν διασκελισμοί («απηρητισμένος»). Χωρίζεται σε ημιστίχια με τομή στην όγδοη συλλαβή (όπως στο δημοτικό τραγούδι) και πολύ συχνά το δεύτερο ημιστίχιο επαναλαμβάνει, συμπληρώνει ή προεκτείνει το νόημα του πρώτου ή δημιουργεί αντίθεση. Υπάρχουν πολλές συνιζήσεις, ενώ δεν υπάρχουν χασμωδίες. Πολλές φορές δυο στίχοι συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον.

Ο στίχος χαρακτηρίζεται από εσωτερική ρυθμικότητα, μελωδικότητα και ποικιλία.

Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ

Ο «Κρητικός» είναι το μόνο ποίημα του Δ. Σολωμού, όπου από την αρχή έως το τέλος μιλά ένας επινοημένος αφηγητής, που αντίθετα με τους περισσότερους, μένει ζωντανός ως το τέλος για να πει την ιστορία του. Άρα, είναι δραματοποιημένος ή ομοδιηγητικός αφηγητής και έχει εσωτερική οπτική εστίαση. Πέραν της αφήγησης ο ποιητής χρησιμοποιεί το διάλογο και την περιγραφή. Καθώς ο Κρητικός περνά τα σκαλοπάτια της δοκιμασίας φυραίνει το κορμί του, όμως οξύνεται η όραση και η ακοή του και η φωνή του γίνεται τελικά έναρθρη μουσική.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ (σχ. εγγ. σελ. 15 και 285)

Ο Δ. Σολωμός μετά από τον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν» για κάθε ελληνικό ποίημα που επιχειρεί να γράψει, βασίζεται σε ένα ιστορικό γεγονός. Στον «Κρητικό» το ιστορικό υπόβαθρο αποτελεί η Επανάσταση που εκδηλώθηκε στο νησί το 1823-1824 και η οποία καταπνίγηκε από τους Τούρκους με τη συμβολή των Αιγυπτίων.

Τον Απρίλιο του 1824 παρά τον ηρωικό τους αγώνα, η αντίσταση των Κρητών έχει οριστικά καμφθεί και περίπου 10.000 από αυτούς επιβιβάστηκαν σε πλοία και έφυγαν για να σωθούν. Οι περισσότεροι βρήκαν οικτρό θάνατο από τους κανονιοβολισμούς του τουρκικού στόλου και από τις κακουχίες στις ακτές της Πελοποννήσου. Η δράση βέβαια του «Κρητικού» συνδέεται χαλαρά με τα προαναφερθέντα ιστορικά γεγονότα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1 (18): Η έκκληση

Η ποιητική αφήγηση αρχίζει *in medias res*. Ο Κρητικός ανακαλεί στη μνήμη του τον εαυτό του ως ναυαγό στη μέση του πελάγους, ενώ είναι νύχτα και βρίσκεται ακόμη πολύ μακριά από τη στεριά. Κάνει έκκληση στο αστροπελέκι να φωτίσει τη θάλασσα και σαν απάντηση πέφτουν τρία αστροπελέκια πολύ κοντά στην κόρη (στ.3-4). Τα γεγονότα τοποθετούνται σε ένα απέραντο σκηνικό. Η φύση παρουσιάζεται ως πεδίο που δρουν άλογες φυσικές δυνάμεις και η όλη σκηνή δημιουργεί δέος με την προβολή της μεγαλοπρέπειας της φύσης που δίνεται με οπτικοακουστικές εικόνες (αστραπές, βρόντημα). Ο άνθρωπος αποδεικνύεται ανίσχυρος μπροστά της (επίπεδο 1).

Στ.1: η απόσταση που χωρίζει τον ήρωα από τη στεριά τονίζεται με τα 8 –α- του στίχου, το διπλό –α- στο «Εκοίτα» και τη χασμωδία «μακριά ακόμη».

Στ.2-3: ευθύς λόγος: επίκληση στο αστροπελέκι που τονίζει την απόγνωση του ήρωα. Ευφημισμός: αστροπελέκι μου καλό. Προσωποποίηση. Ο αριθμός 3. Πλεονασμός: ξαναφέξε πάλι: απελπιστική θέση ήρωα, επιθυμία να δει φως. Προσπάθεια επικοινωνίας με τη φύση.

Στ.5-6: χρήση πληθυντικού αριθμού: απεραντοσύνη πλάσης και αίσθηση δέους στον αναγνώστη με την τρομερή ακουστική και οπτική εικόνα. Η ομοιοκαταληξία «Αντήχαν- αν είχαν» και η παρήχηση του χ δημιουργεί την αίσθηση της ηχούς. Στο στ.5 υπερβατό σχήμα.

Γαμματολογικές επιρροές : Ερωτόκριτος, δημοτικό τραγούδι.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2 (19): Το μεταφυσικό όραμα (σχολ. εγγ. σελ. 288- 289)

Στ.1: αποστροφή: ο Κρητικός διακόπτει προσωρινά την αφήγησή του κάνοντας έκκληση στους υποθετικούς ακροατές για να τον πιστέψουν σε όσα θα τους πει. Αυτά είναι τόσο εξωπραγματικά, ώστε, για να κερδίσει την εμπιστοσύνη των ακροατών δίνει όρκο.

Στ.2-4: Ο όρκος.

Δομή του όρκου: σύνθεση ανά τρία (επιρροή από το δημοτικό τραγούδι). Κάθε στίχος παρουσιάζει ένα από τα ιδανικά στα οποία ορκίζεται. Κάθε στίχος έχει την τυπική αρχή «Μα...». Έχει ανιούσα διαβάθμιση, έτσι ως σημαντικότερο/ ιερότερο αναδεικνύεται η αγαπημένη.

Ρόλος του όρκου: **α.** να πείσει ότι όσα θαυμαστά θα πει είναι αληθή, **β.** δίνει πληροφορίες για το παρελθόν του ήρωα, **γ.** αναδεικνύει τις αξίες που όριζαν το ήθος του ήρωα: γενναιότητα, συντροφικότητα, έρωτας, **δ.** προιδεάζει τον αναγνώστη για το θάνατο της κόρης.

Στον όρκο συναντάμε **θεματικά μοτίβα** που ανιχνεύονται σε όλο το έργο:

α. το θέμα της πατρίδας και της αγωνιστικότητας: ο αφηγητής έχει αγωνιστεί για την πατρίδα του με γενναιότητα σε αγώνες που του έφεραν λαβωματιές, αλλά και απώλειες των συντρόφων του.

β. το θέμα του θανάτου: αναφορά γίνεται τόσο στο θάνατο των συντρόφων όσο και στο θάνατο της αγαπημένης, ο οποίος, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο αφηγητής, είχε καταλυτική επίδραση στον ψυχικό του κόσμο.

στ.2: ορκίζεται στις λαβωματιές του από τις μάχες (επίπεδο 2) , μεταφορά.

στ.3: έπειτα στις ψυχές των συντρόφων και των συμπολεμιστών του (επίπεδο 2), μεταφορά.

στ.4: και τέλος στο ιερότερο αγαθό του, την αγαπημένη του, «που του έκαψε την ψυχή τον κόσμο απαρατώντας» (επίπεδο 3), μεταφορά και περίφραση. Προϊδεασμός: διαφαίνεται ότι τελικά ο Κρητικός δεν κατάφερε να σώσει την κόρη από τη μανιασμένη θάλασσα.

Στ.5-18: συνομιλία με τους αναστημένους νεκρούς.

Η αναφορά στο θάνατο της αγαπημένης συνειρμικά οδηγεί τον αφηγητή σε μια *παρέκβαση* εσχατολογικού χαρακτήρα. Ξέρει ότι η ψυχή της εγκατοικεί στον Παράδεισο και ότι θα την ξανασυναντήσει την ώρα της έσχατης Κρίσης. Η παρέκβαση τοποθετείται σε παρένθεση (πρόδρομη αφήγηση, επίπεδο 4).

Χαρακτηριστικά του μεταφυσικού τοπίου: κατά την περιγραφή του μεταφυσικού τοπίου χρησιμοποιούνται στοιχεία του επίγειου κόσμου (λουλούδια, πρωί, τραγούδια, θύρα, κοιτάζει...). Έτσι ο κόσμος των νεκρών μοιάζει με τον επίγειο και οι νεκροί μοιάζουν με τους ζωντανούς: μιλάνε, κινούνται, βλέπουν, έχουν συναισθήματα (το ίδιο και στα δημοτικά τραγούδια). Το παραδείσιο τοπίο εγκοσμιώνεται (σχολ. εγχ. σελ. 289)

Η κόρη: στην ενότητα αυτή η κόρη έχει κυρίαρχο ρόλο. Παραμένει όμως ανώνυμη και οι ενέργειες και τα συναισθήματά της δίνονται από τους άλλους.

Τα θεματικά μοτίβα:

α. θρησκεία: σε όλη την ενότητα ανιχνεύονται θρησκευτικές αντιλήψεις που σχετίζονται με την πίστη στη μεταθανάτια ζωή (Σάλπιγγα, κοιλάδα Ιωσαφάτ, Παράδεισος, Ανάσταση, ενσάρκωση αναστημένων, κάψιμο κόσμου και δημιουργία νέου ουρανού, «γέννα του πυρός»).

β. έρωτας: είναι το κεντρικό θέμα της ενότητας. Ο έρωτας ξεπερνά τη θνητή μορφή του και αποκτά υπερκόσμιες δυνάμεις, καθώς μετατοπίζεται σε ένα μεταφυσικό χωροχρόνο.

γ. γυναίκα: παρουσιάζεται εξιδανικευμένη (στοιχείο του κλασικισμού και του ρομαντισμού).

Η εικονοπλασία: βασικό χαρακτηριστικό της ενότητας αποτελεί η πλούσια εικονοποιία. Οπτικές και ακουστικές εικόνες αναπαριστούν με παραστατικότητα το μεταφυσικό τοπίο: ο ήχος της Σάλπιγγας, ο ήρωας που σπεύδει στην κοιλάδα Ιωσαφάτ, η συνομιλία του με τους αναστημένους, η κόρη που τραγουδάει, ο καπνός που βγαίνει από τη γη...

Στ.5: Ο Κρητικός απευθύνεται στη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας και την καλεί να λαλήσει (προσωποποίηση). Ο ίδιος ανοίγει το σάβανο της νεκρής αγαπημένης του, ώστε αυτή να αναστηθεί και να μπορέσει να τη βρει. Μεταβαίνει στην κοιλάδα του Ιωσαφάτ όπου βρίσκονται οι σκιές των αναστημένων νεκρών αναζητώντας την καλή του (δραματικός ενεστώτας).

Στ.6: η ανάγκη να βρει την καλή του όσο γρηγορότερα γίνεται αισθητοποιείται με τη μεταφορά «σχίζω δρόμο» και τη χρήση του ρήματος «κράζω» (δραματικός ενεστώτας). Στ.5-6: πολυσύνδετο σχήμα: και...και...

Στ.7-18: διάλογος ανάμεσα στον ήρωα και τους αναστημένους. Κατά το πρότυπο των δημοτικών τραγουδιών χρησιμοποιείται το σχήμα υποφορά- ανθυποφορά: «Μην είδετε»... «την είδαμε».

Στ.7-10: ο ήρωας δηλώνει την επιθυμία του να δει την κόρη (στ. 7) και βεβαιώνει ότι η αγάπη του για αυτήν είναι το μόνο πράγμα που έμεινε αναλλοίωτο (στ.10), καθώς όλος ο κόσμος αλλάζει (στ.9). Απευθύνει μάλιστα και ευχές στις αναστημένες ψυχές, για να τον βοηθήσουν (στ.8). Στο στ.7 σχήμα κατεξοχήν που τονίζει την ομορφιά της κόρης και μεταφορά «την κοιλάδα αγιάζει»: που τονίζει την ηθική τελειότητά της.

Στ.11-18: Οι αναστημένοι απαντούν ότι την είδαν νωρίς το πρωί «στη θύρα της Παράδεισος» αγνή και δροσερή να ψάλλει ύμνους αναστάσιμους και να λαχταρά τη στιγμή που η ψυχή θα ξανασυναντήσει το σώμα της. Μάλιστα την είδαν και πριν από λίγο πάλι να είναι βιαστική και να αναζητά κάποιον.

Στ.11: «της τρέμαν τα λουλούδια»: μεταφορά που τονίζει την αγνότητα της κόρης.

Στ. 12/13: διαφαίνεται η ευφρόσυνη διάθεση της κόρης. Χαίρεται για την Ανάσταση.

Στ.14: τονίζεται η ανυπομονησία της να ενσαρκωθεί.

Στ.15: Ο ουρανός είχε σαστίσει καθώς ακουγόταν η φωνή του Θεού (προσωποποίηση).

Στ.17/18: τονίζεται η ανυπομονησία της κόρης να βρει κάποιον, φυσικά τον Κρητικό. Όπως και ο έρωτας του Κρητικού, έτσι και ο έρωτας της κόρης παραμένει αλώβητος και σφοδρός.

Γραμματολογικές επιρροές: Ερωτόκριτος, Ερωφίλη, δημοτικό τραγούδι, Αποκάλυψη (δες και σχόλια στο σχολ. εγχειρ. Σελ. 18).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3 (20) : Η ανάδυση της φεγγαροντυμένης

Η αφήγηση επανέρχεται στις τραγικές στιγμές της τρικυμίας. Η καταιγίδα μαινεται. Ξάφνου απέραντη γαλήνη απλώνεται στον ουρανό και τη θάλασσα, νηνεμία που προετοιμάζει την επιφάνεια μιας θεϊκής μορφής. Ένα ολόγιομο φεγγάρι ξεπροβάλλει κι η κόρη αγκαλιάζει χαρούμενη τον αγαπημένο της. Πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας σείεται το φεγγάρι. Από το σημείο αυτό αναδύεται η φεγγαροντυμένη.

Στ.1-10: η σιγή του κόσμου.

Στ1: ο στίχος συνδέει το απόσπ.3 με το απόσπ.1 στ.5/6 (επίπεδο 1).

Στ2: παραστατική εικόνα της θαλασσοταραχής (μεταφορά «σκίρτησε», παρομοίωση «σαν το χοχλό που βράζει»).

Στ.3: ξαφνικά η φύση γαληνεύει. Η επανάληψη «ησυχία» και η μεταφορά «πάστρα» καταδεικνύουν την απόλυτη γαλήνη, ενώ η αντίθεση των στίχων 2 και 3 τονίζει την απότομη κι αιφνίδια μεταβολή των συνθηκών. Ο ποιητής χρησιμοποιεί το λογοτεχνικό μοτίβο της σιγής του κόσμου πριν από ένα φοβερό γεγονός ή πριν από την «επιφάνεια» θεϊκής μορφής.

Στ.4: η θάλασσα παρομοιάζεται με ευωδιαστό περιβόλι και πάνω στην επιφάνειά της αντικατοπτρίζονται τα αστέρια. Τονίζεται η νηνεμία.

Στ.5-6: ο αφηγητής αποδίδει την αλλαγή σε «κάτι κρυφό μυστήριο» που ανάγκασε τη φύση να αλλάξει και να δείξει το καλό της πρόσωπο (προσωποποίηση). Οι μυστηριακές δυνάμεις μεταμορφώνουν τη φύση σε χώρο που συνδυάζει το κάλλος («ομορφιά να στολιστεί») και το αγαθό («το θυμό ν' αφήσει»).

Στ.7-8: η απόλυτη γαλήνη και ακινησία της φύσης. Είναι πιο ήσυχα ακόμα κι από την πνοή του ανέμου ή το πέταγμα της μέλισσας (αποφατική παρομοίωση).

Στ.9: το σφιχταγκάλισμα της κόρης. Η κίνηση της κόρης συμπίπτει με την ανάδυση της φεγγαροντυμένης. Ίσως «ήταν το τελευταίο επιθανάτιο σκίρτημά της, καθώς η ψυχή αποχωρίζεται πια το κορμί της», ίσως όμως να ήταν «ένα σημάδι χαρούμενης

αντίδρασής της για το απρόσμενο γαλήνεμα της θάλασσας», όπως πιστεύει ο αφηγητής (πρωθύστερο).

Στ.10: το φως του φεγγαριού τρεμοπαίζει στα νερά της θάλασσας.

Στ.11-14: η εμφάνιση της φεγγαροντυμένης

Με την αναφορά του φεγγαριού στο στ. 10 (λέξη- κλειδί) γίνεται η μετάβαση της αφήγησης στη φεγγαροντυμένη.

Στ.11: ανάδυση της φεγγαροντυμένης. Το ρήμα «ξετυλίζει» υποδηλώνει την εκ των προτέρων παρουσία της θεϊκής μορφής στη θάλασσα.

Στ.12: ο αφηγητής αποκαλεί τη μορφή «φεγγαροντυμένη» (πρωτότυπο κατασκευασμένο ουσιαστικοποιημένο επίθερο που εμπεριέχει μεταφορά) αποκαλύπτοντας ότι πρόκειται για θηλυκή οντότητα που είναι ενδεδυμένη το φως του φεγγαριού. Η χρήση του αόριστου άρθρου «μια φεγγαροντυμένη», όπως και του ρήματος «βρέθηκε» αφήνουν να εννοηθεί ότι όλοι γνωρίζουν ότι τέτοιες γυναικείες μορφές υπάρχουν και μπορούν να εμφανίζονται, όταν το θελήσουν.

Στ.13: τονίζεται η φωτεινότητά και η εντυπωσιακή της όψη («δροσάτο φως»: σχήμα συναισθησίας) και δηλώνεται η θεϊκή υπόστασή της (μεταφορά).

Στ.14: η θεά έχει ολόμαυρα μάτια και χρυσά μαλλιά (αντίθεση).

Οι δύο τελευταίοι στίχοι υποβάλλουν την αίσθηση του απόκοσμου και θαυμαστού.

Γραμματολογικές επιρροές: Ερωτόκριτος, Σοφία Σολομώντος, Αποκάλυψη (δες και σχόλια στο σχ. εγγ. σελ. 20).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 4 (21): Ποια είναι η φεγγαροντυμένη;

Στ 1-8: φεγγαροντυμένη, φύση και φως.

Στ.1: Η μυστηριακή γυναίκα κοιτάζει τα άστρα κι εκείνα ανταποκρίνονται στο βλέμμα της και γεμίζουν αγαλλίαση (προσωποποίηση). Η φεγγαροντυμένη βρίσκεται σε αρμονία με τη φύση.

Στ.2: το φως των αστεριών δεν μπορεί να καλύψει το φως που αυτή εκπέμπει (μεταφορά). Τονίζεται η φωτεινότητα της μορφής, αλλά και οι υπερφυσικές της ιδιότητες.

Στ.3: πατά πάνω στη θάλασσα χωρίς να βυθίζεται, είναι αέρινη (μεταφορά). Καταδεικνύεται η θεϊκή υπόσταση και οι θαυμαστές/ υπερφυσικές της ιδιότητες (δραματικός ενεστώτας).

Στ.4: είναι ψηλή, αέρινη (μεταφορά, δραματικός ενεστώτας)

Στ.5-6: πατώντας ανάλαφρα στη θάλασσα ανοίγει τα χέρια της να αγκαλιάσει ολόκληρη την πλάση. Είναι θελκτική (δραματικός ενεστώτας). Επισημαίνεται ότι η θεϊκή οντότητα διαθέτει και μάλιστα σε απόλυτο βαθμό αισθητικές («πάσαν ομορφιά») και ηθικές ιδιότητες («πάσαν καλοσύνη», «ταπεινοσύνη»). Απηχεί το αρχαιοελληνικό ιδεώδες του καλού καγαθού «διηθημένο μέσα από τη χριστιανική σημασία των όρων» (δες σχόλιο 26, σελ. 21).

Στ.7-8: το φως που εκπέμπει η φεγγαροντυμένη μεταβάλλει τη νύχτα σε μέρα. Το φως αυτό και η μεταμορφωτική του δύναμη πιστοποιούν τη θεϊκή υπόσταση της μορφής (υπερβολή, αδιανόητο καθ' υπερβολή: δάνειο από το δημοτικό τραγούδι, μεταφορά «πλημμυρίζει», παρομοίωση: η πλάση γίνεται ναός, δραματικός ενεστώτας).

Στους στ.1-8: η εικόνα της φωτοχυσίας δίνεται σε ανιούσα κλιμάκωση με τη συνδρομή του πολυσύνδετου και του δραματικού ενεστώτα (δες σχόλιο 28, σελ.21).

Στ.9-12: φεγγαροντυμένη και Κρητικός

Στ.9: ανάμεσα στη φεγγαροντυμένη και το ναυαγό αναπτύσσεται έντονη έλξη.

Στ.10: η φεγγαροντυμένη παρομοιάζεται με «πετροκαλαμίθρα» που έλκεται από τον Κρητικό και καρφώνει το βλέμμα της πάνω του (δραματικός ενεστώτας).

Στ.11: με το σχήμα άρσης –θέσης «όχι στην κόρη, αλλά σ' εμέ» τονίζεται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δείχνει η φεγγαροντυμένη μόνο για το ναυαγό (δραματικός ενεστώτας).

Στ.12: και από την πλευρά του Κρητικού αναπτύσσεται έντονη έλξη, όπως δηλώνει και ο παρατατικός «την κοίταζα». Με το επίθετο «βαριόμοιρος» καταδεικνύονται: οι σκληρές εμπειρίες του παρελθόντος (μάχες, απώλεια οικογένειας και συντρόφων, εκπατρισμός), η δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται τώρα ως ναυαγός και τέλος οι ολέθριες συνέπειες από την επαφή του με τη φεγγαροντυμένη (θάνατος κόρης, τυραννικοί εφιάλτες).

Στ.13-20: η φεγγαροντυμένη ως ανάμνηση

Στ.13: ο Κρητικός νιώθει ότι έχει ξαναδεί τη φεγγαροντυμένη, αλλά δε μπορεί να προσδιορίσει πού ακριβώς. Γι' αυτόν είναι κάτι οικείο αλλά αδιευκρίνιστο.

Στ.14-16: προκειμένου να προσδιορίσει την ταυτότητα της φεγγαροντυμένης ο Κρητικός κάνει τρεις υποθέσεις που σχετίζονται με την ως τώρα ζωή του (σύνθεση ανά τρία) (επίπεδο 2).

- εικόνα σε εκκλησία: άμεση αίσθηση
- ιδανικός έρωτας: σκέψη
- ονειρική μορφή της βρεφικής ηλικίας (μητέρα): όνειρο

Οι τρεις εκδοχές συμπυκνώνουν αίσθηση-σκέψη-όνειρο, αλλά και εκφράζουν τις τρεις ισχυρότερες εκδοχές της αγάπης: αγάπη προς το θείο, ερωτική αγάπη, μητρική αγάπη.

Στ. 17-18: στην προσπάθειά του να διασαφηνίσει την ανάμνηση ο αφηγητής συμπεραίνει ότι αυτή ανάγεται στο απώτερο παρελθόν «μνήμη παλαιή», είναι ευχάριστη «γλυκιά» (μεταφορά), βρίσκεται στο υποσυνείδητο «αστοχισμένη». Παρουσιάζεται ξαφνικά και είναι ορμητική.

Ο ιδεαλισμός του Σολωμού (σχ. εγχ. σελ.22, σχόλιο 33): στους στ.13-18 ανιχνεύονται απηχήσεις πλατωνικών και αριστοτελικών απόψεων σχετικά με την αναγνώριση, στα πράγματα του κόσμου τούτου, ιδεών (προτύπων) που η ψυχή μας είχε αντικρίσει σε ένα προσωματικό της στάδιο. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα όσα αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις είναι είδωλα των πραγματικών όντων, των ιδεών, οι οποίες κατοικούν στον ιδεατό κόσμο, όπου εγκατοικεί η ψυχή πριν την ενσάρκωσή της. Ο άνθρωπος επομένως γνωρίζει τα πράγματα, επειδή, όταν τα βλέπει, θυμάται τα πρότυπά τους δηλ. τις ιδέες. Η φεγγαροντυμένη είναι η ιδέα του αγαθού, την οποία ο Κρητικός γνώρισε στον κόσμο των ιδεών και την ξαναβλέπει μπροστά του.

Στ.19-20: η ορμητικότητα και η αιφνίδια εμφάνιση της ανάμνησης καταδεικνύεται με την παρομοίωση των στίχων: μοιάζει με το νερό που με ορμή ξεπηδά από τα έγκατα της γης (συνεκδοχή «θωρεί το μάτι», δραματικός ενεστώτας).

Στ.21-22: η αντίδραση του Κρητικού στην ανάμνηση δίνεται με τη μεταφορά «βρύση έγινε το μάτι μου», που δηλώνει τα πολλά κι έντονα δάκρυα που αναβλύζουν από τα μάτια του αφηγητή με αποτέλεσμα να χάσει προσωρινά από το οπτικό του πεδίο τη φεγγαροντυμένη.

Στ.23-28: το βλέμμα της φεγγαροντυμένης

Στ.23: τα μάτια της φεγγαροντυμένης έχουν θεϊκές ιδιότητες: ο Κρητικός τα νιώθει μέσα «στα σωθικά» του

Στ.24: τον κοιτάζουν έντονα, πυρετικά και τον εμποδίζουν να μιλήσει (μεταφορά «ετρέμαν»), προσωποποίηση «δε μ' άφηναν»)

Στ.25-26: μπορούν και αποκαλύπτουν ό,τι κρύβει ο Κρητικός στην καρδιά του

Στ.27-28: μπορούν και διαβάζουν τις σκέψεις του και ό,τι θα ήθελε ο ίδιος να πει με λόγια (μεταφορά «διάβαζε», συνεκδοχή «με θλίψη του χειλιού μου»).

Όλα τα παραπάνω πιστοποιούν ότι η επικοινωνία φεγγαροντυμένης – Κρητικού είναι εσωτερική και γι' αυτό και πιο ουσιαστική.

Στο σημείο αυτό διαφαίνεται η θρησκευτικότητα του Σολωμού.

Στ.29-38: οι πόνοι του Κρητικού

Στ.29: μεταφορά «φύτρωσαν οι πόνοι»

Στ. 30-36: τα βάσανα του Κρητικού δίνονται με ρεαλιστικές εικόνες που εκφράζουν την ψυχική συντριβή του ήρωα αλλά και την αγριότητα των Τούρκων: αιχμαλωσία αδελφών του, βιασμός και δολοφονία της αδελφής του, θανάτωση πατέρα και μάνας, εκπατρισμός του ίδιου (μεταφορές «εξεχειλίσανε», «τα βάθη της καρδιάς μου»). Στο στ. 35: η αναφορά στην Κρήτη τον πλημμυρίζει νοσταλγία (στ.31-36: επίπεδο 2).

Στ. 37-38: επίκληση στη φεγγαροντυμένη

Στ. 37-38: επίκληση στη θεά να τον βοηθήσει να διασώσει το μοναδικό απομεινάρι του κόσμου του δηλ. την κόρη (μεταφορά «τρυφερό κλωνάρι»). Για να κερδίσει τη βοήθειά της τονίζει την τραγικότητα της θέσης του με τη μεταφορά «σε γκρεμό κρέμουμε βαθύ»

Γραμματολογικές επιδράσεις: Ερωτόκριτος, Παλαιά Διαθήκη, Πλάτωνας.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5 (22): Η μεταστροφή του ψυχισμού του Κρητικού

Στ. 1-4: η εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης

Στ.1-2: η απάντηση της θεϊκής μορφής στην έκκληση για βοήθεια είναι το χαμόγελό της που λειτουργεί κατευναστικά στην ταραγμένη ψυχή του ήρωα και το δάκρυ της που φανερώνουν τη συγκίνηση και τη συμπόνια που ένιωσε η θεά για τα βάσανα του Κρητικού (μεταφορά «γλυκά»).

Η ομοιότητα φεγγαροντυμένης – κορασιάς αποτελεί βασικό επιχείρημα για τους μελετητές που υποστηρίζουν ότι η φεγγαροντυμένη είναι η ψυχή της ήδη νεκρής κόρης (παρομοίωση).

Στ.3-4: αιφνιδιαστική εξαφάνιση της θεάς που προκαλεί αισθήματα πόνου κι απόγνωσης στον Κρητικό (αλιά μου!). Υπάρχει όμως η απτική επαφή φεγγαροντυμένης – Κρητικού, καθώς το δάκρυ της σταλάζει πάνω στο χέρι του.

Στ.5-14: οι επιδράσεις από το δάκρυ της φεγγαροντυμένης

Στ.5-8: συνειρμικά με την αναφορά στο χέρι ο αφηγητής μεταφέρει την αφήγηση στο μέλλον. Το χέρι του Κρητικού από χέρι αγωνιστή μεταμορφώνεται σε χέρι ζητιάνου. Πρόκειται για μια ριζική αλλαγή του ήθους του Κρητικού. Έχασε το σθένος και την ορμή του πολεμιστή (προσωποποίηση «αγνάντευε, εγύρευε, χαρά δεν του' ναι», συνεκδοχή «δακρυσμένο μάτι»).

Οι περισσότεροι μελετητές αξιολογούν την αλλαγή ως ξεπεσμό του ήρωα. Άλλοι ωστόσο θεωρούν ότι πρόκειται για «ηθική ολοκλήρωση» του Κρητικού. Όπως σημειώνει ο Καψωμένος ο «ήρωας χάνει το επιθετικό του ήθος και η ύπαρξή του παίρνει μια στάση ένδειας που ζητά την πλήρωσή του μέσα από την αγάπη του άλλου».

ΣΤ.9-14: οι τυραννικοί εφιάλτες

ΣΤ.9-12: ο αφηγητής χάνει την επαφή με τον έξω κόσμο και βυθίζεται στο όνειρό του όπου ξανασυναντά τη φεγγαροντυμένη (μεταφορά «χορτάτα», «σκληρά»). Αναβιώνει όμως ο εφιάλτης του ναυαγίου (προσωποποίηση «να καταπιεί»). Μέσω του λογοτεχνικού ευρήματος του ονείρου ο Κρητικός μεταβαίνει για λίγο στο χρόνο της ιστορίας.

ΣΤ.13: ο εφιάλτης απειλεί τη νοητική του κατάσταση και τον οδηγεί στην τρέλα.

ΣΤ.14: από τη φρικτή αυτή κατάσταση τον σώζει το χέρι του που είχε ευλογηθεί από το δάκρυ της φεγγαροντυμένης.

ΣΤ. 15-20: ο Κρητικός ξανά στην τρικυμισμένη θάλασσα (επίπεδο 1)

ΣΤ.15: το χέρι συνειρμικά γίνεται και πάλι μέσο μετάβασης στη στιγμή της πάλης με τα κύματα. Η θάλασσα χάνει τη γαλήνη της και ο αφηγητής κολυμπάει με ορμή μέσα στα άγρια κύματα (μεταφορά «τα κύματα έσχιζα», «άγρια»). Το νερό κρατά ακόμα κάτι από τη μαγεία της φεγγαροντυμένης (μεταφορά «μυρωδάτα»)

ΣΤ. 16: ο αφηγητής νιώθει δυνατός, καθώς το δάκρυ της φεγγαροντυμένης αύξησε τη σωματική του δύναμη. Η δύναμή του μάλιστα είναι τόσο μεγάλη όσο ποτέ στο παρελθόν.

ΣΤ.17-20: συνειρμικά ο αφηγητής οδηγείται στους αγώνες που είχε δώσει στην Κρήτη. Η αναφορά στο ηρωικό του παρελθόν έχει ως στόχο να δείξει το μέγεθος της δύναμης που ένιωθε μετά την επαφή με τη φεγγαροντυμένη. Παρουσιάζονται τρεις πολεμικές σκηνές (σύνθεση ανά τρία) (επανάληψη «μήτε») (επίπεδο 2).

ΣΤ.17-18: ολιγάριθμοι Κρήτες πολεμούν σε δύσκολη μάχη με πολυάριθμους αντιπάλους (μεταφορά «στενή», αντίθεση)

ΣΤ.19: ο Κρητικός μόνος του αντιμετωπίζει τρεις εχθρούς

ΣΤ.20: ο Κρητικός αγωνίζεται στη Λαβύρινθο με ιδιαίτερο πολεμικό μένος (μεταφορά «σύρριζα, αλαίμαργα»)

Η αναφορά στο ηρωικό παρελθόν του Κρητικού:

α. αναδεικνύει το πολεμικό ήθος και τη γενναιότητα του ήρωα

β. καταδεικνύει το ιστορικό υπόβαθρο του ποιήματος

γ. επαναφέρει το θέμα της πατρίδας και της φιλοπατρίας

δ. σχετίζεται με επικά έργα όπως η Οδύσσεια (σχόλιο 49).

ΣΤ. 21-22: Μετά από αυτή την παρέκβαση, ο Κρητικός ξαναπιάνει τη διήγηση και περιγράφει ότι από τη μεγάλη σωματική προσπάθεια η καρδιά του χτυπάει τόσο δυνατά που χτυπούσε στο πλάι την αγαπημένη του ή το κολύμπημα δυνάμωνα επειδή ένιωθε την παρουσία της κόρης (σχόλιο 54) (επίπεδο 1).

ΣΤ. 23-56: ο γλυκύτατος ήχος και οι επιδράσεις του

ΣΤ.23-24: ο ήρωας ξαναζεί μια δεύτερη μεταφυσική εμπειρία. Ακούγεται ένας «γλυκύτατος ήχος» που έχει αρνητικές συνέπειες για τον ήρωα: επιβραδύνει τις κινήσεις του και χαλαρώνει την ένταση της προσπάθειάς του, τον ναρκώνει (μεταφορές «μου τ' αποκοιμούσε», «γλυκύτατος», αναδίπλωση «ηχός, γλυκύτατος ηχός», προσωποποίηση «προβοδούσε»).

ΣΤ. 25-43: ο Κρητικός προσπαθεί να προσδιορίσει την ποιότητα του ήχου (επίπεδο 2).

Ο αφηγητής θέλει να προσδιορίσει την ποιότητα, την υφή του ήχου, γι' αυτό προβαίνει σε τρεις παρομοιώσεις (σύνθεση ανά τρία). Επειδή όμως δεν μπορεί να εκφράσει τι ήταν ο ήχος, οι παρομοιώσεις είναι αποφατικές (Δεν είν'). Οι ήχοι που

επιλέγονται στις παρομοιώσεις δεν είναι τυχαίοι. Συγκεκριμένα από τα τραγούδια επιλέγεται το πιο παθητικό είδος: το ερωτικό τραγούδι. Από το κελάδημα των πουλιών επιλέγεται το πιο μαγευτικό: το κελάδημα του αηδονιού. Τέλος από τον ήχο μουσικών οργάνων επιλέγεται ο ήχος από το Κρητικό φιαμπόλι που συνδέει τον αφηγητή με την πατρίδα του.

Κοινά στοιχεία των παρομοιώσεων:

- α. αναβιώνουν εικόνες από το παρελθόν
- β. συνδυάζουν οπτικές κι ακουστικές εικόνες
- γ. οι ήχοι επηρεάζουν τη φύση

Διαφορά των παρομοιώσεων: υπάρχει διαβάθμιση ως προς τον αριθμό των στίχων: η πρώτη παρομοίωση εκτείνεται σε 4 στίχους, η δεύτερη σε έξι και η τρίτη σε 8. Έτσι η τελευταία αποτελεί τη σημαντικότερη για τον αφηγητή, όπως συμβαίνει και στην ελληνική δημοτική ποίηση (σχολ. εγχ. 288).

Στ.25-28: μια λυρική, ειδυλλιακή σκηνή: ο ήχος συγκρίνεται με το παθιασμένο ερωτικό τραγούδι μιας νεαρής κοπέλας που το τραγουδά το δειλινό μέσα σε ένα ειδυλλιακό τοπίο. Η επίδραση του τραγουδιού στη φύση είναι τόσο ισχυρή, ώστε το λουλούδι ανοίγει και το δέντρο λυγάει.

Στ. 26-27: πολυσύνδετο, περίφραση «τ' άστρο του βραδιού», μεταφορά «τα νερά θολώνουν».

Στ.28: χiasτό στο εσωτερικό του στίχου.

Στ.29-34: ο ήχος συγκρίνεται με το παρατεταμένο, γλυκό κελάδημα του κρητικού αηδονιού, το οποίο είναι τόσο μαγευτικό που ακόμα και η αυγή μένει εκστασιασμένη στο άκουσμά του (δραματικός ενεστώτας).

Στ. 29: μεταφορά «σέρνει»

Στ.31: μεταφορά «πολλή γλυκάδα», υπερβολή

Στ.32: χiasτό

Στ.33: προσωποποίηση, μεταφορά

Στ.34: προσωποποίηση

Στ.35-42: ο ήχος συγκρίνεται με τον ήχο από κρητικό φιαμπόλι που άκουγε ο Κρητικός στην πατρίδα του, όταν ο πόνος για τη σκλαβωμένη πατρίδα τον οδηγούσε στον Ψηλορείτη. Ο ήχος αυτός είναι συνδεδεμένος με την πατρίδα, γι' αυτό είναι τόσο ξεχωριστός.

Στ.35: μεταφορά «φιαμπόλι το γλυκό»

Περίφραση «άστρο τ' ουρανού »

Συνεκδοχή (ετάραζε τα σπλάχνα μου)

Προσωποποίηση «γελούσαν τα βουνά, τα πέλαγα, οι κάμποι»

Χiasτό «η θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά η πεδιάδα»

Πολυσύνδετο «και...και...κι...κι...κι»

Το θέμα της πατρίδας: στην ενότητα αυτή ο πατριωτισμός του Κρητικού είναι διάχυτος. Ο πόνος για τη σκλαβιά της τον τραβάει στις πλαγιές του Ψηλορείτη. Εκεί ο ήχος από το γλυκό φιαμπόλι εγείρει μέσα του την ελπίδα για ελευθερία. Η πατρίδα για αυτόν είναι αξία ιερή (θείκιά) και οι αγώνες που δόθηκαν από τους Έλληνες για τη λευτεριά της παρουσιάζονται με παραστατικότητα (όλη αίματα). Η Πατρίδα προσωποποιείται κι ο Κρητικός κλαίγοντας απλώνει τα χέρια του προς αυτή. Το κλάμα του δηλώνει συγκίνηση και πόνο, ενώ τονίζεται και η υπερηφάνεια που νιώθει για την πατρίδα του (με καμάρι).

Στ.42: ο πιο πατριωτικός στίχος του Σολωμού. Επανέρχεται στο έργο του πολλές φορές. Συμπυκνώνει τα βασικά χαρακτηριστικά της πατρίδας μας: απουσία νερού,

πετρώδες κι άγονο έδαφος, φτωχή βλάστηση. Τα χαρακτηριστικά αυτά αναδεικνύονται σε αξίες πολύτιμες, όταν προσεγγίζονται με άδολη κι αγνή αγάπη, όπως δηλώνεται με το επίθετο «καλή».

Στ. 43-50: τα χαρακτηριστικά του γλυκύτατου ήχου

ο Κρητικός προσπαθεί να ορίσει τον ήχο θετικά. Και στην περίπτωση αυτή όμως δεν είναι δυνατό να διασαφηνίσει τον ήχο που ακούει.

Στ.43: ο ήχος μοιάζει με φυσικούς ήχους, αλλά δεν ταυτίζεται με κανέναν από αυτούς, καθώς είναι ήχος υπερφυσικός.

Στ.44: είναι μοναδικός

Στ.45: δε συνοδεύεται από λόγο ή τα λόγια δεν μπορούν να τον περιγράψουν. Είναι άρρητος, απροσδιόριστος (τα αποσιωπητικά τονίζουν τη διάσταση αυτή), είναι ήχος λεπτός

Στ.46: δεν έχει αντίλαλο. Αυτό καταδεικνύει τον υπερφυσικό του χαρακτήρα.

Στ.47: η πηγή προέλευσής του είναι απροσδιόριστη

Στ.48: κυριαρχεί στο φυσικό χώρο (παρομοίωση)

Στ.49: ευχάριστοι ηχητικά και απροσδιόριστοι

Στ.50: η χρήση του πληθυντικού αριθμού υποβάλλει το ότι πρόκειται για ένα μείγμα ήχων που ακούγονταν από διαφορετικές κατευθύνσεις

Η επίδραση του ήχου είναι τόσο δραστική που βυθίζει σε έκσταση όποιον τον ακούει. Η αίσθηση αυτή τονίζεται μέσα από τη σύγκριση του ήχου με δύο ιδιαίτερα δυνατά βιώματα: έρωτας – θάνατος. Ο έρωτας απορροφά όλο το είναι του ανθρώπου και δεν του επιτρέπει να ασχοληθεί με τίποτε άλλο πέρα από το πρόσωπο το οποίο είναι το αντικείμενο του πόθου του. Ο θάνατος απορροφά τη δύναμη του ανθρώπου για ζωή. Έτσι και ο ήχος απορροφά πλήρως τον Κρητικό, όπως διαφαίνεται και από τους στίχους 51-54.

Στ. 51-54: η επίδραση του ήχου στην ψυχή του Κρητικού

Στ. 51-52: Ο αφηγητής δηλώνει ότι ο ήχος του κυρίευσε την ψυχή του τόσο που τα ξέχασε όλα: θάλασσα, ουρανό, ακρογιάλι, κόρη (επανάληψη). Ήταν αδύνατο να προσηλωθεί στο καθήκον του (πολυσύνδετο).

Στ. 53-54: έφτασε μάλιστα στο σημείο να ευχηθεί να πεθάνει, για να αφήσει την ψυχή του ελεύθερη να ακολουθήσει τον απόκοσμο ήχο. Τόσο καταλυτική ήταν η επίδρασή του. Στο στίχο αυτό διαφαίνεται η πλατωνική και χριστιανική αντίληψη ότι ο άνθρωπος αλλά και γενικότερα ο κόσμος αποτελείται από δύο υποστάσεις: πνευματική και υλική. Η αντίληψη αυτή διαποτίζει τη δυτική παράδοση (δες σχόλιο 73, σελ. 27).

Το μουσικό σύμβολο του «γλυκύτατου ηχού» εισάγει ανάμεσα στη φύση και στον άνθρωπο μια σχέση διονυσιακή (σχολ. εγχ. σελ. 291). Το διονυσιακό πνεύμα της φύσης αντιπαράτίθεται στην ατομικότητα του ήρωα. Όπως διαφαίνεται από τους στίχους 53-54 το Εγώ τείνει να απορροφηθεί τη φύση και να διαλυθεί στην Κοσμική ενότητα (στίχοι 53-54).

Για τις ερμηνείες του ήχου δες σχολ. εγχ. σελ. 290-291.

Στ. 55-56: ο ήχος σταμάτησε και ο Κρητικός απαλλάχτηκε από τη μαγευτική του επίδραση. Η ψυχή του όμως έμεινε με ένα κενό και γέμισε θλίψη. Τώρα επανέρχεται στην πραγματικότητα και θυμάται το χρέος να σώσει την καλή του.

Στ. 57-58: το δραματικό τέλος

Αφηγηματικό κενό: ο αφηγητής δε δίνει καμιά πληροφορία για το τι συμβαίνει από τη στιγμή που ο ήχος σταμάτησε ως τη στιγμή που φτάνει στη στεριά.

Το τέλος του ποιήματος είναι απρόοπτο: ο ναυαγός με αναπτερωμένες τις ελπίδες του κολυμπά προς την ακτή. Η άφιξή του τον γεμίζει χαρά, όμως ταυτόχρονα διαπιστώνει ότι η κόρη είναι νεκρή. Αιφνίδια μεταστροφή των συναισθημάτων του ήρωα «χαρά»- «πεθαμένη» (στ. 58, αντίθεση). Το γεγονός δίνεται με λιτότητα, χωρίς μελοδραματισμούς (ήδη γνωρίζουμε ότι η κόρη βρίσκεται στον Παράδεισο) (δραματικός ενεστώτας: παραστατικότητα).

Χαρακτηριστικό της δομής του ποιήματος είναι το σχήμα κύκλου: το ποίημα αρχίζει με το «ακρογιάλι» (ο στόχος του ναυαγού) και κλείνει με την ίδια λέξη (κατάκτηση του στόχου). Όπως σημειώνει ο Δ. Μαρωνίτης: *«Αυτός ο κύκλος.....είναι μια από τις πολλές ενδείξεις ότι το ποίημα δεν είναι απόσπασμα, αλλά σύνολος λόγος με κοινό ορόσημο στην αφετηρία και στην κατάληξή του»*.

ΜΗΝ ΞΕΧΑΣΕΙΣ:

A. Να μελετάς την εισαγωγή σελ. 15 και τα συνοδευτικά κείμενα σελ. 279-294.

B. Για τα εκφραστικά σχήματα:

✓ Η μεταφορά αποτελεί βασικό μέσο έκφρασης των συναισθημάτων και σκέψεων του αφηγητή.

✓ Η παρομοίωση προσδίδει παραστατικότητα στις εικόνες που σχηματοποιούνται κατά την αφήγηση.

✓ Από κει και πέρα κάθε σχήμα λόγου θα αξιολογηθεί στο συγκεκριμένο στίχο όπου εντοπίζονται.

Γ. Σε κάθε απάντηση να κάνεις παραπομπές από τα συγκεκριμένα αποσπάσματα που εξετάζονται

Δ. Να αφομοιώνεις δημιουργικά το υλικό σου και να μην αποστηθίζεις έτοιμες απαντήσεις.